

פרק כב

עינוי ואיסור מלאכה ביום הכיפורים

ואיסור מלאכה בראש השנה

וידבר ה' אל משה לאמר. אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם והקרבתם אשה לה'. וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם. כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה. וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ההוא מקרב עמה. כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדורתיכם בכל משבתיכם. שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם. (ויקרא כג, כו-לב).

והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם. כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשתיכם חקת עולם. (ויקרא טז, כט-לא)

דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש. כל מלאכת עבדה לא תעשו והקרבתם אשה לה'. (ויקרא כג, כד-כה)

[קנג] יום הכיפורים אף הוא יום מקודש ויום שבתון, וגם הוא יביא לידי התקדשות על ידי שביתה ממלאכה, אליה מתלווה גם 'עינוי'. כדרך שהשבת מביאה שאר-רוח, עוצמה וברכה לחיים שבעתיד, כך יום הכיפורים מביא כפרה וטהרה לחיים שחלפו.

[קנד] כל פעולה במערכת הבריאה כולה גוררת תוצאות בהתאם, ולכן מה שקורה בהווה הוא תמיד תולדת העבר ומולידו של העתיד. אין לך דבר המסתיים ברגע התהוותו וקיומו, אלא לכל ההווה השלכות לעתיד בשרשרת אין-סופית. הייתכן שרק אתה, על כל מעשיך ופעולותיך, יוצא מן הכלל

הזה? לא ייתכן! כל מעשיך, ולו התפל שבהם, כל היוצא מפיו, אף מחשבותיך, כולם גוררים תוצאות – אם לברכה ואם לקללה – בחיי המעשה, במוקדם או במאוחר, במקום זה או אחר; אך בנפשך פנימה התוצאה היא מיידית, 'שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה' [אבות ב, ד]. נמצא כי על פי רצון הקב"ה בצדקת משפטו, תוצאות העבירה הן קללה בחיי הנפש והמעשה. אכן, אילו היה הקב"ה שופט צדק בלבד ולא גם אב רחמן, כי אז החטא הראשון היה ענוש מיתה, כי רק לחיי משפט וצדק נוצרת וכל סטייה מכך, ולו הקלה שבקלות, היתה מקפחת זכותך לקיום בחיים.

אולם ראה נא, אבותינו נכשלו בחטא הגדול מכל החטאים, בחטא העגל, ונתחייבו כלייה, וכאשר הודו באשמתם ובשקיעתם בחטא, העניק ה' להם סליחה ומחילה (שמות לג). היה זה ביום עשרה בתשרי, ואת היום הזה קבע ה' בחסדו ליום הכיפורים בכל שנה ושנה. יום זה הוא יום סליחה ומחילה לגבי העבר, הווי אומר, ביטול תוצאות חטאינו. לחיי המעשה הוא יביא 'כפרה', שפירושה העיקרי הוא הגנה מפני תוצאות החטאים;⁴ ו'טהרה' לחיי הנפש, כלומר זיכוך הנפש והכשרתה מחדש לטובה.

[קנה] ביום זה שומה עליך לתת ביטוי מעשי למחשבה, שמכיוון שכל חיך וייעודך ניתנו לך רק בחדש ה', הרי שבשל עיוות חיך עד כה קיפחת את כוחך וזכותך לחיים ועליך להרגיש את עצמך כאפס וכאין. ואם יש את נפשך באמת ובתמים לשוב ולפתוח בחיים חדשים, כי צמאה נפשך אל חיי אמת באור ה' שיתן לך כוח להתחדשות ויחדש ימך כאב אוהב המשיב אליו את בנו, – או אז יקרא אותך שנית ה'הי' שלו אל הוויה חדשה ויעניק לך כוח לחיים חדשים, יבטל ממך את קללת עברך ויחדש עליך עתיד חדש.

[קנה] הביטוי המעשי לכך אינו אלא איסור מלאכה וחובת העינוי, הווי אומר, הימנעות מהנאה. לפעול וליהנות – הרי זה כל תוכן חיי האדם, אולם עקב החטא קיפחנו את הכוח הרוחני לפעול ואת הזכות ליהנות. לפיכך תן ביטוי מעשי לכך שנשבר כוחך, שבו צייד אותך הבורא, לעבוד ולשמור עולמו

4. [ראה פירוש רש"ר הירש, בראשית ו, יד.]

כרצונו, ולא תשלח ידך בדבר כלשהו לשנותו לצורך בני אדם. אף קיפחת זכותך לבשם את קיומך בהנאות. הראה את עצמך כפי שהנך באמת: דל ועני, ומנע מעצמך כל הנאות הגוף. לפיכך כל העושה מלאכה ביום הכיפורים או נהנה הנאה גופנית, לא זו בלבד שלא תהיה לו כפרה וטהרה, אלא נכרת האיש ההוא מקרב עמו, כי הוא מבטא במלאכתו ובהנאתו שאין הוא חייב דין וחשבון על מעשיו לאף אחד, ואין הוא חייב תודה על קיומו לאף אחד.

[קנז] משום כך איסור מלאכה הוא ביטוי מעשי של מהות יום הכיפורים כמו של מהות השבת, וכל דיני איסור מלאכה בשבת כוחם יפה גם ביום הכיפורים (ראה למעלה, סעיפים קמד–קמט).

עינוי אין פירושו סיגוף, גרימת כאב או כל צער לעצמו, אלא פירוש – כפי משמעות שורש המלה ומהות היום – לעשות את עצמו עני, להרעיב את עצמו, הווי אומר, למנוע מעצמו הנאת הגוף ופינוקו. ועל מנת להשיב אל הלב, שמצוות העינוי היא ביטוי מעשי רב משמעות, ולהישמר מן ההשקפה שכביכול עינוי של יום אחד ועניין הסיגופים בכללו הוא כשלעצמו לרצון לפני ה' כמעשה של ריצוי עוונות, לפיכך נועד דווקא ערב יום הכיפורים להנאת הגוף, והאכילה בו מצוה היא. (אורח חיים סי' תרד).

[קנח] אלה הן הנאות הגוף האסורות: אכילה ושתייה (אורח חיים סי' תריב); רחיצה – למעט הרחקת לכלוך של ממש מעליו. כמו כן נוטל ידיו כשקם בבוקר, לאחר שעשה את צרכיו ולפני התפילה, שלא לשם תענוג, עד פרקי אצבעותיו (תריג); סיכה – אבל לצורך רפואה מותר (תריד); נעילת נעלי עור – להוציא במקום שדרוש מחמת רטיבות ולכלוך (תריד, ראה גם להלן סעיף שיד והשווה גם סעיף תקמה); חיי אישות (תרטו). איסור אכילה ושתייה ואיסור מלאכה חלים כבר בתשעה בתשרי מבעוד יום, דהיינו מעט קודם בין השמשות. יש לחנך את הילדים לדיני יום הכיפורים כמו לכל שאר המצוות. יש למנוע מכל הילדים לנעול נעלי עור. משמלאו להם תשע שנים מרגילים אותם לשעות גם לשאר האיסורים. משמלאו להם אחת-עשרה שנה, צמים הבריאים כל היום, אך לא החלולים. משמלאו לבת שתים-עשרה שנה ולבן שלוש-עשרה שנה, חלות עליהם כל המצוות, והוא הדין לגבי יום הכיפורים. למטה מגיל תשע שנים אסור להם להתענות אפילו חלק מן היום (תרטז). דיני חולה, יולדת וכו' ראה תריז, תריח. איסורי הנאה ומלאכה נמשכים

עד ליל י"א בתשרי, היינו זמן מועט אחרי הופעת שלושה כוכבים בינוניים (השווה לעיל סעיף קצג).

[קנט] ברם, ההשקפות, שאיסור המלאכה והעינוי הוא ביטויין המעשי, חייבות להיות שלך באמת ובלב שלם, ומן הדין לצרף אליהן את דרכי הווידוי והתשובה כמפורטות בהלכה (ראה להלן, פרק עט). אולם אם יעלה בדעתך להתייצב מול ה' היודע-כל כבמשחק ותאמר 'אחטא ואשוב' [משנה יומא ח, ט] ותקיים את מצוות היום רק כלפי חוץ ותעמוד בתפילה תוך שאתה יודע כי יום המחר לא יהיה שונה כלל מיום האתמול – או אז תעתועי יום הכיפורים והתשובה שלך הם עצמם חטא, כי את א-ל דעות ה' אמרת לרמות, כביכול, בלעגי שפה.

[קס] רק תשובה שלמה תעלה את האדם מחיי השגרה שטופי החטאים אל רמת המחשבה הטהורה של יום הכיפורים; לפיכך ייחד ה' באהבתו האבהית את תשעת הימים שלפניו לחשבון נפש, להכרה עצמית ולחזרה בתשובה. הראשון לעשרת ימי תשובה אלה נועד לעורר את האדם משלוותו, להעירו משנת חטאיו ולזמן אותו אל פני ריבונו, שופטו ואביו, למען ידין את עצמו, יחרוץ את משפט עצמו וישוב לשאוף מחדש כלפי מעלה. יום זה הוא ראש השנה, ובלשון המקרא "יום תרועה": יום התעוררות והודעזעות (ראה להלן על שופר, פרק לב). גם ראש השנה עוצר את שגרת החיים וקורא לעבודה שבלב פנימה. אף הוא יום של איסור מלאכה, אך לא כיום השבת ויום הכיפורים שאיסור המלאכה שבהם בא לתת ביטוי מהותי וייחודי למשמעות המיוחדת של היום, אלא רק כבשאר ימים טובים שנועדו לאגור כוח וקדושה לקראת המשך של חיי אמת. לפיכך מותרת בראש השנה מלאכת "אוכל נפש" לצורך חגיגת היום ושאר מלאכות אמנם אסורות בו, אך איסורן איסור "לאו", ולא איסור "כרת" כמו בשבת וביום הכיפורים. כל מה שאמור בשאר ימים טובים (ראה להלן, פרק כג), כוחו יפה גם לגבי ראש השנה.